

Gerard-René de Groot

De Duits-Nederlandse grenscorrecties tussen 1949 en 1963 en het Nederlandse nationaliteitsrecht

De Nederlandse ambitie tot annexatie van Duits grondgebied

Na de Tweede Wereldoorlog vorderde de Nederlandse regering annexatie van Duits grondgebied als schadevergoeding voor de door de Duitse bezetting geleden schade. De regering in ballingschap kondigde dat al in oktober 1944 vanuit Londen aan.¹ In 1945 en 1946 passeerden verschillende scenario's de revue.² Bij memoranda van 14 en 25 januari 1947 werden de wensen van de Nederlandse regering aan de geallieerden voorgelegd: de lengte van de Duits-Nederlandse grens zou door middel van grenscorrecties van 525 tot 340 km moeten worden teruggebracht, wat kon worden gerealiseerd door een annexatie van 1.750 km².³ Soortgelijke verlangens waren er ook in België, Luxemburg en Frankrijk. Het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten waren niet enthousiast over deze wensen. Na de ondergang van Hitlers Derde Rijk waren er in Duitsland grote problemen met de opvang van Duitse vluchtelingen uit Oost-Europa. Men zat niet te wachten op een mogelijke vluchtelingenstroom veroorzaakt door annexaties van Duits grondgebied in het Westen.

In 1948 en 1949 werd te Parijs door de Beneluxstaten, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten beraadslaagd over de territoriale claims. De uitkomst daarvan was dat van een grote annexatie werd afgezien. Bij protocol van Parijs van 22 maart 1949 werden slechts kleinere grenscorrecties toegestaan.⁴ In totaal werden aan de Beneluxstaten en Frankrijk 135 km² met 13.500 inwoners toegewezen. Nederland mocht 68 km² 'voorlopig' inlijven.

Nederland liet daarover geen gras groeien en ging direct tot actie over. Het Protocol van Parijs werd uitgevoerd door Verordening Nr. 184 van de Britse *Militärregierung* in Duitsland en wel met werking per 23 april 1949, om 6 uur 's ochtends.⁵ Een *Grenzfeststellungskommission* besloot dat 23 gebieden voorlopig Nederlands grondgebied zouden worden. In een vredesverdrag met Duitsland zou deze annexatie moeten worden bevestigd.

Bij het door Nederland geannexeerde grondgebied behoorden twee wat grotere bevolkte gebieden: de zogenoemde Selfkant in Kreis Geilenkirchen en het

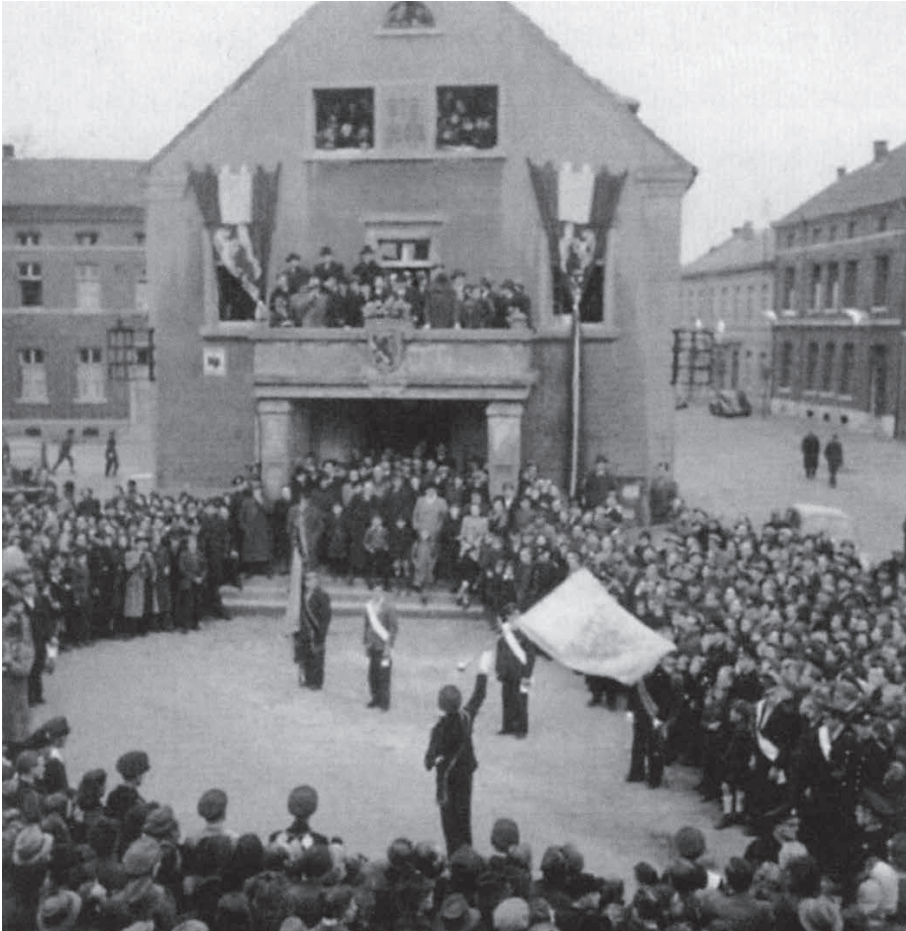
1 M.D. Bogaarts, *De parlementaire geschiedenis van het kabinet Beel: 3 juli 1946 - 7 augustus 1948* ('s-Gravenhage 1989) Deel A, 462-463.

2 Zo bijvoorbeeld W.B. Kroes, *De toekomstige territoriale begrenzing van Nederland* (Alphen 1945). Zie daarover onder meer: Bogaarts, *De parlementaire geschiedenis*, 462-523 en Enno de Witt, *De Grens. Langs de randen van Nederland* (Amsterdam 2013) 33-35.

3 Bogaarts, *De parlementaire geschiedenis*, 472, 491-495.

4 *Ibidem*, 512-513.

5 Gewijzigd door 'Verordnung Nr. 204 der britischen Militärregierung' van 10 september 1949 en Wet Nr. 20 van de 'Alliierten Hohen Kommission' van 9 februari 1949.

*Demonstratie in Gangelt tegen de overdracht van de Selfkant aan Nederland, 21 maart 1949.
Uit: Rüdiger Haude, *Geschichte im Westen, Zeitschrift für Landes- und Zeitgeschichte* 27 (2012).*

gebied Elten in Kreis Rees,⁶ zeven kleinere bewoonde gebieden (waaronder de Wylerberg in Kreis Kleve) en 14 onbewoonde gebieden.⁷ De bevolking van de geannexeerde gebieden bestond uit circa 9.600 personen, waarvan 8.600 de Duitse nationaliteit bezaten en 1.200 het Nederlanderschap.⁸ De meeste geannexeerde gebieden werden bij de naburige Nederlandse gemeenten gevoegd, met uitzondering van Elten en de Selfkant. Deze gebieden kregen de status van

6 Trefwoorden 'Elten' en 'Tüddern' in: *Oosthoek's Encyclopaedie* deel VI (Utrecht 1949) 169 en deel XIV (Utrecht 1952) 676; trefwoorden 'Elten' en 'Tudderen' in: *Grote Winkler Prins* deel 8 (Amsterdam 1976) deel 7, 101 en deel 18, 671.

7 A.N. Makarov en H. von Mangoldt, *Deutsches Staatsangehörigkeitsrecht, Kommentar* (Frankfurt, [jaar?] derde druk) losbladige aant. 17, met verwijzingen naar de *Bundestag Drucksachen* 3/2341, 197 e.v.

8 *Ibidem*.

drostambt (de drostambten Elten en Tudderren).⁹ Zij werden bestuurd door een landdrost, bijgestaan door een raadgevende commissie van de burgerij.¹⁰

De nationaliteitsrechtelijke positie van de Duitse inwoners van de geannexeerde gebieden

De in de geannexeerde gebieden woonachtige Duitsers verwierven niet de Nederlandse nationaliteit.¹¹ Op grond van de Wet van 21 april 1949 konden bij Koninklijk Besluit voorlopige maatregelen worden getroffen betreffende de gevolgen van de annexatie.¹² Dat gebeurde door Koninklijk Besluit van 22 april 1949 (het zogenoemde 'Grenscorrectiebesluit 1949'),¹³ en later door de Wet van 26 september 1951 (de zogenoemde 'Grenscorrectiewet').¹⁴ Opmerkelijk is overigens dat laatstgenoemde Wet werd aangenomen, nadat op 4 april 1951 de diplomatieke relaties tussen Nederland en Duitsland werden hersteld.

De nationaliteitsrechtelijke positie van de Duitse inwoners van het geannexeerde gebied werd geregeld door art. 36 Koninklijk Besluit van 22 april 1949. Deze bepaling werd later letterlijk overgenomen in art. 36 Grenscorrectiewet 1951. Art. 36 luidde:

1. Mannelijke en ongehuwde vrouwelijke vreemdelingen, die de Duitse nationaliteit bezitten, meerderjarig zijn in de zin van het burgerlijk wetboek en behalve op het in art. 1 bedoelde tijdstip ook op 23 Februari 1948 in de zin van het burgerlijk wetboek woonplaats hadden in het bij het Rijk gevoegde gebied, worden, behoudens het bepaalde in het tweede lid, vanaf het in art. 1 bedoelde tijdstip, behandeld als waren zij Nederlanders; zonder de staat van Nederlander te verkrijgen.
2. Uitgewezen kunnen worden de in het vorig lid bedoelde personen, die tengevolge van het denazificatieprogramma of wegens het begaan van een oorlogsmisdrijf veroordeeld of uit een functie verwijderd zijn, of die als smokkelaar bekend staan, of die tevoren uit Nederland uitgewezen zijn.
3. Gehuwde vrouwen delen in de behandeling van haar man en minderjarige kinderen in de behandeling van hun vader of moeder.

Opvallend is dat de Duitse inwoners een 'behandelings-Nederlanderschap' kregen. Ze verwierven namelijk niet het Nederlanderschap, maar hadden het recht als Nederlanders te worden behandeld, voor zover niet anders werd bepaald. Met andere woorden, zij hadden de status van Nederlander zonder Nederlander

⁹ Zie daarover J.H. Athmer, *Het drostambt Elten. Resultaten van een onderzoek ingesteld op verzoek van de landdrost A. Baauboer* (Assen [jaar?]) en P.M. Coebergh, *Het drostambt Tüddern* (Maastricht 1952).

¹⁰ Zie trefwoord 'Grenscorrecties' in: *Grote Winkler Prins* deel 8 (Amsterdam 1976) deel 8, 591-592.

¹¹ Ch.H. van Aken, trefwoord: 'Grenscorrecties', in: *Oosthoek's Encyclopaedie* deel VII (Utrecht 1950) 553 stelt ten onrechte dat de Duitse inwoners van de geannexeerde gebieden de Nederlandse nationaliteit verkregen.

¹² *Staatsblad* J 181.

¹³ Eveneens gepubliceerd in *Staatsblad* J 181.

¹⁴ Wet van 26 september 1951, *Staatsblad* 434, in werking getreden op 1 januari 1952.

te zijn. Zij waren evenwel niet onderworpen aan militaire dienstplicht, maar hadden ook geen stemrecht.

Het is op zijn plaats om over deze uitzonderlijke status enkele opmerkingen te maken. Van Sasse van Ysselst wees er later op,¹⁵ dat deze status (die hij typeerde als 'kwasi-Nederlanderschap') overeenkwam met die van *Status-Deutsche* in de zin van de Duitse Grondwet uit 1949, die ook vergaand als Duitser werden behandeld zonder dat zij de Duitse nationaliteit bezaten.¹⁶ In het Nederlandse nationaliteitsrecht dringt zich een vergelijking op met het 'Nederlands-onderdaanschap-niet-Nederlanderschap'. Sinds 1910 kende het Nederlands recht die status naast het Nederlandschap.¹⁷ Aanvankelijk was die geschapen voor de inheemse bevolking van Nederlands-Indië.¹⁸ In 1927 werd het geografische toepassingsgebied van de Wet op het Nederlands-onderdaanschap-niet-Nederlanderschap uitgebreid tot Suriname en de kolonie Curaçao.¹⁹ Ook een Nederlands-onderdaan-niet-Nederlander miste in Nederland politieke participatierechten. Het was een 'tweedeklas'-Nederlanderschap.

Door de introductie van een behandelings-Nederlanderschap in de geannexeerde gebieden werd naast het Nederlands-onderdaanschap-niet-Nederlanderschap een andere groep 'tweedeklas'-Nederlanders geschapen. Dat men aan de in de geannexeerde gebieden woonachtige Duitsers niet het al bestaande Nederlands-onderdaan-niet-Nederlanderschap heeft toegekend, laat zich waarschijnlijk verklaren uit het feit dat men de in 1910 gecreëerde status vereenzelvigde met de Nederlandse koloniën; het was als het ware een Nederlandse 'koloniale nationaliteit'. Bovendien zou men door voor in de geannexeerde gebieden woonachtige Duitsers een aparte status te scheppen in nadere wetgeving de rechtsgevolgen van exact deze nieuwe status op maat nader kunnen inkleuren zonder dat dit ook gevolgen zou hebben voor de 'koloniale' Nederlandse nationaliteit.

De constructie van het behandelings-Nederlanderschap werd overigens later ook gebruikt voor Molukkers en wel in de Wet houdende regelen omtrent de positie van Molukkers van 9 september 1976.²⁰ Kennelijk heeft de ambtenaar die laatstgenoemde wet heeft voorbereid zich laten inspireren door de constructie van 1949. Het zou me niet verbazen als beide wetgevingsproducten Van Sasse van Ysselst als *auctor intellectualis* hebben gehad. In 1976 was hij – door het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd – weliswaar net niet meer werkzaam

15 Th. K.M.J. van Sasse van Ysselst, 'Grensverdrag met de Bondsrepubliek Duitsland', *Het Personeel Statuut* (1963) 85-86.

16 Zie daarover Kay Hailbronner, Günter Renner en Hans-Georg Maassen, *Staatsangehörigkeitsrecht* (München 2010, vijfde druk) 283 e.v..

17 Wet van 10 februari 1910, *Staatsblad* 55.

18 Zie daarover Gerard-René de Groot, 'De geschiedenis van het Nederlandse nationaliteitsrecht in de negentiende eeuw', in: A.M.J.A. Berkvens en Th.J. van Rensch (red.), *Wordt voor recht gehalden, Opstellen ter gelegenheid van vijftig jaar Werkgroep Limburgse Rechtsgeschiedenis* [Werken LGOG deel 19] (Maastricht 2005) 413-419, en R.H. de Haas-Engel, *Het Indonesische nationaliteitsrecht* [Dissertatie Universiteit Maastricht] (Deventer 1993) 99-108.

19 Wet van 10 juni 1927, *Staatsblad* 175.

20 *Staatsblad* 1976, 468.

*Een oloppeje tijdens de Nederlandse inbezitneming van de Selfkant, 23 april 1949. Uit: Rüdiger Haude, *Geschichte im Westen, Zeitschrift für Landes- und Zeitgeschichte* 27 (2012).*

als raadsadviseur op het ministerie van justitie, maar hij werd destijds nog wel frequent geconsulteerd over lastige onderwerpen.²¹ Ook in 1949 werkte hij al op dat ministerie. En zoals zo-even reeds vermeld, was hij het ook die in 1963 de vergelijking met de positie van 'Status-Duitsers' maakte.

Duitsers die door de annexatie een behandelings-Nederlanderschap hadden verworven, verloren daardoor niet de Duitse nationaliteit. De verwerving van de door Nederland geschapen status was geen verliesgrond van de Duitse nationaliteit volgens de regels van het Duitse *Reichs- und Staatsangehörigkeitsgesetz*.²² Die Duitse nationaliteit konden ze ook volgens de regels van datzelfde *Reichs- und Staatsangehörigkeitsgesetz* doorgeven aan hun kinderen. Diezelfde kinderen verwierven echter ook het behandelings-Nederlanderschap. Nu de gronden voor verwerving en verlies van het behandelings-Nederlanderschap, anders dan die van het Nederlands-onderdaanschap-niet-Nederlanderschap, niet afzonderlijk waren geregeld, ligt het voor de hand voor de verwerving en verlies van deze status de regels van de Wet op het Nederlanderschap en het ingezetenschap van overeenkomstige van toepassing te achten.²³ De positie van behandelings-

21 Jhr. Mr. Theodorik ('Dirk') Karel Maria Joseph van Sasse van Ysselst (30 maart 1908 - 14 oktober 2004). A.V.M. Struycken, 'In memoriam jhr. mr. Th.K.M.J. van Sasse van Ysselst', *Nederlands Internationaal Privaatrecht* (2005) 1-3. Tot in de tweede helft van de jaren 1980 was hij nog actief in commissies en (mede)verantwoordelijk voor publicaties op het gebied van het personeel statuut.

22 Wet van 22 juli 1913, *Reichsgesetzblatt* 1913, 583.

23 Wet van 12 december 1892, *Staatsblad* 268. Zo ook Van Sasse van Ysselst, 'Grensverdrag met de Bondsrepubliek Duitsland', 86, met verwijzing naar Duynstee, 'Vreemdelingenrecht', *Mededelingen van de Vereniging voor Internationaal Recht* 30 (1956) 42. Art. 6 lid 1 van de 'Wet houdende regelen omtrent de positie van Molukkers' verklaarde in de oorspronkelijke redactie bepaalde artikelen uit de Wet op het Nederlanderschap en het ingezetenschap van overeenkomstige toepassing. Sinds 1992 is deze verwijzing vervangen door een toepasselijk verklaren van enkele artikelen uit de Rijkswet op het Nederlanderschap.

Nederlander werd niet verloren door zich in een ander deel van het Koninkrijk der Nederlanden te vestigen, bijvoorbeeld door een verhuizing naar Sittard.²⁴ Wel was het kennelijk zo dat de status werd verloren, respectievelijk geacht werd niet te zijn verworven, door degenen die met toepassing van het tweede lid van art. 36 werden uitgewezen naar Duitsland, dat willen zeggen door personen die wegens hun naziverleden of oorlogsmisdrijven uit hun functie waren verwijderd. Ook notoire smokkelaars vielen onder deze categorie.

De positie van de Nederlandse vrouw die een behandelings-Nederlander huwde

Van groot praktisch belang was de vraag, of een Nederlandse vrouw die een behandelings-Nederlander huwde daardoor haar Nederlanderschap verloor en zelf eveneens behandelings-Nederlandse werd. Daarover bestonden twee verschillende meningen, die hierna zullen worden beschreven. Het is echter van belang om eerst aandacht te besteden aan de toenmalige positie van een Nederlandse vrouw, die met een niet-Nederlander in het huwelijk trad.

Tot 1 maart 1964 verloor een Nederlandse vrouw haar Nederlanderschap in beginsel bij het sluiten van een huwelijk met een niet-Nederlander. Achtergrond van deze regeling was, dat de wetgever wilde realiseren dat echtgenoten dezelfde nationaliteit bezaten. Slechts indien een vrouw de nationaliteit van haar echtgenoot niet verwierf en ook niet op de dag van de huwelijksluiting op eenvoudige wijze kon verwerven, bleef zij Nederlandse. Dit gold sinds 1937, maar wel met terugwerkende kracht vanaf 1 juli 1893 (de datum van inwerkingtreding van de Wet op het Nederlanderschap en het ingezetenschap). Deze uitzondering was ingegeven door de wens om staatloosheid zoveel mogelijk te beperken.

De Duitse nationaliteit werd volgens het Duitse nationaliteitsrecht zoals dit rond 1949 gold automatisch verworven door de buitenlandse echtgenote van een Duitse man. Om precies te zijn: tot 1 april 1953 (de dag waarop artikel 3 van de Duitse Grondwet (*Grundgesetz*) dat de gelijke behandeling van mannen en vrouwen voorschrijft, in werking trad) verwierf de Nederlandse vrouw die een Duitser huwde automatisch de Duitse nationaliteit, zodat in beginsel verlies van de Nederlandse nationaliteit optrad.²⁵ Vanaf 1 april 1953 was dat niet meer het geval, maar dit veranderde weer enigszins op 24 augustus 1957 door inwerkingtreding van het *Drittes Gesetz zur Regelung von Fragen der Staatsangehörigkeit* van 19 augustus 1957.²⁶ Sindsdien (tot 1 januari 1970) had de buitenlandse vrouw die met een Duitser in het huwelijk trad, de mogelijkheid om door het afleggen van een optieverklaring Duitse te worden, zodat een Nederlandse die na 24 augustus 1957 met een Duitser huwde tot 1 maart 1964 haar Nederlanderschap verloor.

24 Het was uiteraard in het bijzonder de 'buurgemeente' Sittard, die te maken kreeg met problemen betreffende het behandelings-Nederlanderschap van de inwoners van Selfkant.

25 Zie de beslissing van het *Bundesverfassungsgericht* van 18 december 1957 (*BVerfGE* 3, 225-248) en de beslissing van het *Oberverwaltungsgericht Münster* van 26 februari 1957 (*Entscheidungen des OVG Münster und Lüneburg, Amtliche Sammlung*, Band 12, 147-152).

26 *Bundesgesetzblatt* I, 1251 en III, 102-7.

Opteerde zij om haar moverende redenen niet voor de Duitse nationaliteit, dan werd zij staatloos.²⁷

Bij de toepassing van de zonet beschreven regels ter bepaling van de nationaliteitsrechtelijke positie van een Nederlandse vrouw die met een Duitser huwde, moet echter een uiterst belangrijke uitzondering in de gaten worden gehouden! In artikel 1 van het door Koningin Wilhelmina in Londen uitgevaardigde Koninklijk Besluit van 22 mei 1943 'houdende voorziening ter voorkoming van ongewenste gevolgen van het na 9 mei 1940 verkrijgen van een vreemde nationaliteit of een vreemd onderdaanschap door Nederlanders of Nederlandse onderdanen uit andere hoofde', werd bepaald:²⁸

Door het na 9 mei 1940 verkrijgen of deelachtig worden van de nationaliteit of het onderdaanschap van een staat, waarmede Wij ten tijde dier verkrijging geen diplomatieke betrekkingen onderhouden of onderhouden, wordt tenzij die betrekkingen tussen 9 mei 1940 en het tijdstip waarop dit besluit in werking treedt, zijn tot stand gebracht, het Nederlandschap noch het Nederlandsch onderdaanschap verloren dan indien Wij zulks uitdrukkelijk verklaren. Van een verklaring als bedoeld in het vorige lid wordt mededeeling gedaan in de Staatscourant.²⁹

Als gevolg van deze bepaling verwierf een Nederlandse vrouw die na 9 mei 1940 een Duitser huwde weliswaar de Duitse nationaliteit, maar zij behield daarnaast haar Nederlandschap. Achtergrond van deze regel was de wens om de Nederlandse internationale strafrechtelijke jurisdictie niet te verliezen vanwege de verwerving van een vijandelijke nationaliteit. Dit belangrijke Koninklijk Besluit werd ingetrokken bij Wet van 23 december 1953³⁰ dat in werking trad op 1 maart 1954.³¹ Artikel 1 van de intrekkingwet bepaalde:

Het Koninklijk Besluit van 22 mei 1943 (Staatsblad 1943, D 16) wordt ingetrokken, met dien verstande, dat zij, die zonder de werking van dit besluit de staat van Nederlander of Nederlands onderdaan niet of niet meer zouden bezitten, deze staat verliezen bij het in werking treden van deze wet.

Het verlies van het Nederlandschap door met een Duitser gehuwde Nederlandse vrouw voor wie het Koninklijk Besluit uit 1943 het verlies had geblokkeerd, trad

27 Zo ook de Handleiding voor de toepassing van de Rijkswet op het Nederlandschap, toelichting op artikel 6 lid 1 onder i, paragraaf 1.2.1.1, en Gerard-René de Groot, 'Staatsangehörigkeitsrechtliche Fragen im Verhältniss Deutschland-Niederlande', in: Gerard-René de Groot en André Janssen (red.), *Festschrift anlässlich des sechzigjährigen Bestehens der Deutsch-Niederländischen Juristenkonferenz* [Münsteraner Studien zur Rechtsvergleichung/ Münster Studies in Comparative Law, Band 129] (Berlijn 2009) 191-214.

28 *Staatsblad* 1943, D 16.

29 Of er inderdaad verklaringen als bedoeld in de laatste zin in de Staatscourant zijn gepubliceerd, verdient nader onderzoek. De bewijslast dienaangaande berust evenwel op de Staat der Nederlanden, zodat kan worden afgewacht of het Ministerie zich op eventuele verklaringen beroept en deze toegankelijk maakt.

30 *Staatsblad* 620.

31 Koninklijk Besluit van 12 januari 1954, *Staatsblad* 1954, 1.

dus alsnog (*ex nunc*) in per 1 maart 1954. Haar tussen 9 mei 1940 en 1 maart 1954 geboren kinderen werden echter als kinderen van een Nederlandse moeder geboren, hetgeen van belang is – zoals we hierna nog zullen zien – voor hun mogelijkheid om op eenvoudige wijze Nederlander te worden.³² De na 1 maart 1954 geboren kinderen zijn niet meer als kind van een Nederlandse moeder geboren, tenzij de moeder door naturalisatie of bijvoorbeeld krachtens een sinds 1 maart 1964 geldende overgangsregeling door het afleggen van een daartoe strekkende optieverklaring weer Nederlandse was geworden.

Het Koninklijk Besluit van 1943 is zo uitgelegd, dat voor de toepassing ervan maatgevend is, of er tussen Nederland en de staat van de buitenlandse echtgenoot diplomatieke betrekkingen waren op de dag van de huwelijksluiting. Na herstel van de diplomatieke betrekkingen werd de Nederlandse nationaliteit wel weer door huwelijksluiting verloren, tenzij de Nederlandse vrouw de nationaliteit van haar buitenlandse echtgenoot niet door het huwelijk verwierf en ook niet bij de huwelijksluiting kon verwerven.

De diplomatieke betrekkingen met Duitsland werden weer hersteld op 4 april 1951. Nederlandse vrouwen, die daarna een Duitser huwden, verloren dus wel weer hun Nederlanderschap. Zij die tussen 1940 en 1951 waren gehuwd, bleven echter Nederlands tot 1 maart 1954. Voor Nederlandse vrouwen die met een Duitser huwden moeten we derhalve de volgende zes perioden onderscheiden:

1. Tot 9 mei 1940: verlies van het Nederlanderschap door huwelijk;
2. Van 9 mei 1940 tot 4 april 1951: geen verlies van het Nederlanderschap door huwelijk; de Nederlandse nationaliteit werd evenwel verloren op 1 maart 1954 (hetgeen uiteraard van belang is voor de nadien geboren kinderen);
3. Van 4 april 1951 tot 1 april 1953: verlies van het Nederlanderschap door huwelijk;
4. Van 1 april 1953 tot 24 augustus 1957: geen verlies van het Nederlanderschap door huwelijk;
5. Van 24 augustus 1957 tot 1 maart 1964: verlies van het Nederlanderschap door huwelijk;
6. Vanaf 1 maart 1964: geen verlies van het Nederlanderschap door huwelijk.

Onderstreept zij overigens, dat de Nederlandse vrouw die in de periode 1953-1957 met een Duitser huwde, ook na 24 augustus 1957 Nederlandse bleef, zolang ze niet voor de Duitse nationaliteit opteerde. Maatgevend was immers de nationaliteitsrechtelijke positie van de vrouw ten tijde van het sluiten van het huwelijk.

Dit is al rijkelijk ingewikkeld. Maar hoe stak de vork nu in de steel, als een Nederlandse vrouw met een Duitse behandelings-Nederlander huwde? Volgens het zogenaamde Practicus-commentaar op het Nederlandse nationaliteitsrecht werd ook dan door de Nederlandse vrouw haar Nederlanderschap verloren, uiteraard met in achtname van de beperkingen in het licht van het Koninklijk Besluit van 1943.³³

32 Op grond van het optierecht van art. 6 lid 1 onder i Rijkswet op het Nederlanderschap (in de sinds 1 oktober 2010 geldende redactie).

33 Practicus, *Wet op het Nederlanderschap en het ingezetenschap*, derde uitgave, losbladig (Alphen aan den Rijn 1953-1977) aant. 3.7.5 (zonder enige motivering van dit standpunt). Achter het pseudoniem Practicus gaan de heren A.J.G.P. Septer, J.C. Schouten en L.J.A. de Groot schuil.

Van Sasse van Ysselst wees deze opvatting echter met kracht af. Nu was Van Sasse van Ysselst de expert voor nationaliteitsrecht in het Nederlandse ministerie van justitie – zoals boven al vermeld – en bovendien waarschijnlijk degene die het behandelings-Nederlandschap had bedacht. Het ligt daarom voor de hand om zijn mening als meer gezaghebbend dan die van Practicus te beschouwen. Van Sasse van Ysselst beklemtoonde dat een behandelings-Nederlander zo nauw verbonden was met de Nederlandse rechtsorde, dat de Bondsrepubliek Duitsland zich niet op de Duitse nationaliteit van betrokkene mocht beroepen. De Duitse nationaliteit van de echtgenoot deed er daarom vanuit Nederlands perspectief niet toe. Laten we hem even zelf aan het woord:

degenen op wie art. 36 van toepassing is, zijn weliswaar geen Nederlander, maar anderzijds zijn zij zo nauw met het Koninkrijk der Nederlanden verbonden, dat de Bondsrepubliek tegenover Nederland geen beroep mocht doen op de Duitse nationaliteit van deze personen. Met deze nationaliteit mocht dus bij de bepaling van de status van een betrokken vrouw geen rekening worden gehouden. Daar zij, van Nederlands standpunt bezien, geen andere nationaliteit deelachtig werd, behield zij ingevolge art. 5, lid 1, der wet op het Nederlandschap haar Nederlandse nationaliteit.

De Nederlandse vrouw die een behandelings-Nederlander huwde bleef dus gewoon Nederlandse.³⁴ We moeten hier echter nog ingaan op de voor de hand liggende vraag, of een dergelijke Nederlandse met een behandelings-Nederlander gehuwde vrouw haar Nederlandschap verloor doordat haar echtgenoot deze status verloor. Dat laatste gebeurde – zoals we ook nog zullen zien – op zijn laatst op 1 augustus 1963. Aangetekend zij, dat Van Sasse van Ysselst ervan uitgaat, dat de met ex-behandelings-Nederlanders gehuwd zijnde Nederlandse vrouwen hun Nederlandschap hebben verloren per 1 augustus 1963. Hij stelt:

Sedert 1 augustus 1963 wordt haar positie beïnvloed door de Duitse wet; met ingang van die datum heeft zij de Nederlandse nationaliteit verloren, als zij op dat tijdstip evenals haar echtgenoot de Duitse nationaliteit bezat (art. 5, lid 2 wet Nederlandschap). Deze hoedanigheid kan zij hebben verkregen, hetzij doordat zij voor 1 april 1953 in het huwelijk is getreden, hetzij doordat zij na die datum is gehuwd en voor Duitsland heeft geopteerd dan wel door naturalisatie de Duitse nationaliteit heeft verkregen.

Art. 5 lid 2 eerste volzin Wet op het Nederlandschap en het ingezetenschap, waarnaar Van Sasse van Ysselst verwijst, luidde in de destijds – tot 1 maart 1964 – geldende redactie:

De echtgenote, die de staat van Nederlander zelfstandig heeft, volgt staande huwelijk de staat van haar man, zodra beiden van éénzelfde nationaliteit zijn.

34 Aldus ook Duynstee, 'Vreemdelingenrecht'.

Kennelijk volgt Van Sasse van Ysselt de volgende redenering: tot 1 augustus 1963 was de Duitse nationaliteit van de echtgenoot juridisch irrelevant: de nationaliteit sluimerde. Per 1 augustus 1963 was die Duitse nationaliteit – ook uit Nederlands perspectief – weer rechtens van belang. De echtgenoten hadden dus beiden eenzelfde nationaliteit. Zij volgde daarom de staat van haar man, hetgeen verlies van het Nederlanderschap opleverde.

Dit standpunt van Van Sasse van Ysselt deel ik niet. Hijzelf geeft immers aan dat de Nederlandse vrouw die in de periode 1949-1963 een behandelings-Nederlander huwde niet krachtens art. 5 het Nederlanderschap verloor door het volgen van de staat van haar man, omdat diens Duitse nationaliteit irrelevant was. Is het voor Nederland relevant worden van die nationaliteit per 1 augustus 1963 vervolgens een verliesgrond? Die vraag bevestigend te beantwoorden, impliceert een buitengewoon ruime interpretatie van de verliesgrond van art. 5 lid 2. En juist met een dergelijk ruime uitleg van een verliesgrond moet men uiterst voorzichtig zijn. Het willekeurig ontnemen van een nationaliteit is in strijd met het volkenrecht, zulks blijkt uit art. 15 Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.³⁵ Een extensieve interpretatie van een verliesgrond kan leiden tot een verrassend en daarom willekeurig verlies.³⁶

Een dergelijke door Van Sasse van Ysselt voorgestane ruime interpretatie van art. 5 lid 2 Wet op het Nederlanderschap en het ingezetenschap ligt des te minder voor de hand, omdat deze bepaling op 1 augustus 1963 op het punt stond om ter wille van een betere behandeling van de gehuwde vrouw uit onze wet te worden geschrapt. Dat gebeurde uiteindelijk door wet van 14 november 1963, die op 1 maart 1964 in werking trad.³⁷ Ex-Nederlandse vrouwen die door het volgen van de staat van hun man hun Nederlanderschap hadden verloren, konden krachtens een overgangsregeling hun verloren Nederlanderschap door een daartoe strekkende optieverklaring weer terugkrijgen. Mede in dat licht is het beter om te concluderen, dat de Nederlandse echtgenotes van een behandelings-Nederlander hun Nederlanderschap niet per 1 augustus 1963 hebben verloren. Een ander oordeel zou er toe leiden, dat bedoelde vrouwen per 1 augustus 1963 hun Nederlanderschap zouden hebben verloren, maar deze hoedanigheid enkele maanden later – vanaf 1 maart 1964 – weer zouden hebben kunnen terugkrijgen door het afleggen van een daartoe strekkende vormvrije optieverklaring. Een dergelijke gecompliceerde oplossing is niet aantrekkelijk. Het is daarom beter en eenvoudiger om te concluderen dat voor deze groep vrouwen helemaal geen verlies van hun Nederlanderschap is opgetreden.

35 Resolutie 217 A (III) van 10 december 1948 aanvaard door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, UN Doc. A/810.

36 Vergelijk de beslissing van de Hoge Raad van 27 september 1996, *Nederlandse Jurisprudentie* (1997) 624, waarin een extensieve interpretatie van art. 2ter Wet op het Nederlanderschap en het ingezetenschap van de hand wordt gewezen.

37 *Staatsblad* 467; zie ook Koninklijk Besluit van 27 januari 1964, *Staatsblad* 22.

Een behandelings-Nederlander kreeg geen echt Nederlands paspoort, maar wel een bewijs dat hem of haar een behandeling als Nederlander garandeerde. Collectie EHC Sittard-Geleen.

Nederlandse paspoorten?

Een belangrijke vraag was uiteraard, of een behandelings-Nederlander ook recht had op een Nederlands paspoort. Die mogelijkheid bestond inderdaad, maar voor het afgeven van zo'n pas was toestemming van het ministerie van buitenlandse zaken nodig. Overigens kreeg een behandelings-Nederlander geen gewoon Nederlands paspoort, maar een bijzonder paspoort. In het paspoort werd op de plaats, waar normaliter staat dat betrokkene Nederlander is, vermeld 'Wordt behandeld als Nederlander'.

Ook kon aan behandelings-Nederlanders een 'Bewijs van Behandeling als Nederlander' worden uitgereikt. Een dergelijk document, dat slechts de geldigheidsduur van een jaar had, vermeldde uitdrukkelijk dat de behandeling als Nederlander geschiedde 'ingevolge de bepalingen van de Grenscorrectiewet van 26 September 1951, Stbl. 434'. Een voorbeeld van een dergelijk door het Drostambt Tuddereren afgegeven bewijs is hierbij afgebeeld.³⁸

Teruggave aan Duitsland van het geannexeerde gebied

Na lange en pittige onderhandelingen werd circa 94 procent van het geannexeerde grondgebied weer aan Duitsland teruggegeven en wel krachtens

³⁸ De foto van dit bijzondere document is ter beschikking gesteld door Peer Boselie, directeur van het Euregionaal Historisch Centrum van de Gemeente Sittard-Geleen.

het Grensverdrag van 8 april 1960, in werking getreden op 1 augustus 1963.³⁹ Intussen was de bevolking van deze gebieden flink gegroeid: er woonden daar nu circa 11.000 personen, waarvan 7.700 de Duitse en 2.300 de Nederlandse nationaliteit bezaten.⁴⁰ Slechts een paar kleine stukken land werd door Duitsland nu definitief aan Nederland afgestaan. Met uitzondering van het gebied Wyler-Beek waren deze stukken land onbewoond.⁴¹ Juist over het gebied Wyler-Beek was hard onderhandeld. Dat kwam omdat de PvdA-fractievoorzitter in de Tweede Kamer, Jonkheer Marinus van der Goes van Naters, zich zeer voor het 'behoud' van de Wyler-Beek had ingezet.⁴²

In het gebied Wyler-Beek waren 76 Duitse en 92 Nederlandse burgers woonachtig. Uiteindelijk kwam een compromis uit de bus, waarbij het gebied werd gedeeld. Duitsland stond aan Nederland een gedeelte van dit gebied af, waar 23 Duitsers en 70 Nederlanders woonden. Op grond van art. 11 van het Grensverdrag konden de nu definitief op Nederlands grondgebied woonachtige Duitsers binnen een termijn van twee jaren door het afleggen van een daartoe strekkende optieverklaring de Nederlandse nationaliteit verwerven. De Duitse nationaliteit werd daardoor verloren, zo bepaalde het verdrag uitdrukkelijk. De tekst van art. 11 luidde:

1. Duitsers die hun woonplaats op 30 juni 1959 in de in artikel 6 bedoelde gebieden hadden en bij de inwerkingtreding van dit Verdrag daar nog hebben, kunnen binnen twee jaar na de inwerkingtreding van dit Verdrag op de voet van lid 2 opteren voor de Nederlandse nationaliteit, mits zij op het tijdstip van de optie tenminste achttien jaar oud zijn en hun woonplaats in het Koninkrijk der Nederlanden hebben.
2. De optie geschiedt door een verklaring ten overstaan van de bevoegde Nederlandse autoriteiten. Zij heeft verkrijging van de Nederlandse nationaliteit tot gevolg op het tijdstip van het afleggen van de verklaring. De verkrijging van de Nederlandse nationaliteit strekt zich uit tot: a) de echtgenote, indien zij daarmee instemt; b) de nog geen achttien jaar oude kinderen; een door een vrouw afgelegde optieverklaring heeft ten aanzien van haar kinderen slechts gevolg, indien de vader is overleden of wettelijk onbekend is.
3. Wie ingevolge lid 2 de Nederlandse nationaliteit verkrijgt, is uit dien hoofde geen Duitser meer. Voor het wettige kind van een optant, dat naar Duits recht mede onder de ouderlijke macht van de moeder staat, geldt dit echter alleen, indien de moeder daartoe haar toestemming heeft gegeven. Indien de toestemming van de moeder ontbreekt, kan de Nederlandse Minister van Justitie aan de optie verklaring van de vader hetzij gevolg ten aanzien van de kinderen hetzij ieder gevolg ontzeggen.

39 *Tractatenblad* 1960, 68; *Bundesgesetzblatt II* 1963, 463. Zie ook *Bundesgesetzblatt II* 1963, 1078.

40 *Bundestag Drucksachen* 3/2341, 197, ook geciteerd bij Makarov/Von Mangoldt, *Deutsches Staatsangehörigkeitsrecht*, aant. 17.

41 *Ibidem*.

42 Enno de Witt, *De Grens*, 36, 37. Zie over Van der Goes van Naters: http://www.parlement.com/id/vg0911410s1/m_marinus_van_der_goes_van_naters (laatstelijk bezocht op 25 augustus 2013).

4. De Regering van het Koninkrijk der Nederlanden deelt aan de Regering van de Bondsrepubliek Duitsland de namen en de personalia mede van hen die tengevolge van optie de Nederlandse nationaliteit hebben verkregen.

Enige juridisch-technische details over het opmaken van de bedoelde optie-verklaringen werden uitgewerkt in het Koninklijk Besluit van 31 augustus 1963, houdende uitvoeringsvoorschriften met betrekking tot opties voor het Nederlanderschap als bedoeld in artikel 11 van het Nederlands-Duits Grensverdrag.⁴³

Gevolgen voor de toepassing van het Nederlandse nationaliteitsrecht

Is dit alles nu een aardige juridisch-historische uiteenzetting, die voor het huidige recht directe relevantie mist? Deze vraag moet met klem ontkennend worden beantwoord. Naar Nederlandse opvatting waren de geannexeerde gebieden van 1949 tot 1963 echt Nederlands grondgebied en dat heeft gevolgen voor de toepassing van het huidige Nederlandse nationaliteitsrecht.⁴⁴ Daarbij komt nog de bijzondere positie van de Nederlandse vrouw die een behandelings-Nederlander huwde. Drie belangrijke punten verdienen hier uitdrukkelijke vermelding:

1. De destijds in het geannexeerde gebied wonende Nederlanders waren in het binnenland en niet in het buitenland woonachtig. Voor zover zij buiten Nederland waren geboren, konden zij hun Nederlanderschap daarom destijds niet verliezen op grond van tienjarig verblijf in het buitenland, als zij vergaten te kennen te geven Nederlander te willen blijven (art. 7 onder 5 Wet op het Nederlanderschap en het ingezetenschap). Per 1 augustus 1963 werden de geannexeerde gebieden echter buitenland. Daardoor kon wel verlies van het Nederlanderschap optreden per 1 augustus 1973, indien betrokkenen niet voordien te kennen hadden gegeven Nederlander te willen blijven.⁴⁵ Aangetekend zij verder, dat verlies van het Nederlanderschap wegens tienjarig verblijf in het buitenland tot 1 april 2013 nooit kon optreden voor personen die gedurende de annexatieperiode als Nederlanders in het annexatiegebied waren geboren. Zij waren immers niet in het buitenland geboren. Sinds de op 1 april 2003 in werking getreden nieuwe redactie van deze verliesbepaling (nu art. 15 lid 1 onder c Rijkswet op het Nederlanderschap) geldt deze verliesgrond nu ook voor in Nederland geboren personen. Voor hen ging de termijn van tien jaren lopen op 1 april 2003, zodat op zijn vroegst op 1 april 2013 verlies van de Nederlandse nationaliteit kon optreden. Een belangrijke uitzondering geldt tegenwoordig evenwel voor personen, die op het grondgebied van de Europese Unie woonachtig zijn: zij verliezen hun Nederlanderschap dus niet.

⁴³ *Staatsblad* 372.

⁴⁴ A. Wagemans, 'Grenscorrectiegebieden en de Wet op het Nederlanderschap en Ingezetenschap', *Het Personeel Statuut* (1974) 73. Wagemans was ambtenaar belast met burgerzaken in Sittard.

⁴⁵ *Ibidem*.

2. Het Nederlandse nationaliteitsrecht wordt in de regel verworven door een kind waarvan een ouder Nederlander is. Daarnaast kan het Nederlanderschap ook worden verworven door het kind van een buitenlander dat geboren wordt terwijl een ouder in Nederland hoofdverblijf heeft, terwijl die ouder geboren werd terwijl een van diens ouders in Nederland hoofdverblijf heeft (art. 3 lid 3 Rijkswet op het Nederlanderschap in de sinds 2003 geldende redactie).⁴⁶ Ook voor de toepassing van deze regeling geldt hoofdverblijf in het geannexeerde gebied als geboorte in Nederland. Laten we dit met een voorbeeld illustreren.⁴⁷ Stel een kind werd in 1962 in het geannexeerde gebied geboren als kind van twee aldaar woonachtige behandelings-Nederlanders. Zelf wordt dit kind ook behandelings-Nederlander, maar deze status wordt verloren op 1 augustus 1963. Veel later verhuist dit kind als Duitser naar Nederland. Hij of zij is gehuwd met een Duitser. In Sittard wordt hun kind geboren. Dit kind verwerft op grond van de Duitse nationaliteitswetgeving de Duitse nationaliteit, maar op grond van art. 3 lid 3 Rijkswet op het Nederlanderschap tevens de Nederlandse nationaliteit.

3. Boven concludeerden we al, dat een Nederlandse vrouw die in de periode 1949-1963 een behandelings-Nederlander huwde, haar Nederlandse nationaliteit niet verloor. Zij kon deze nationaliteit echter niet doorgeven aan haar kinderen. Tot 1985 verwierven binnen een huwelijk geboren kinderen in beginsel slechts het Nederlanderschap, indien hun vader de Nederlandse nationaliteit bezat. Buiten een huwelijk geboren, niet-erkende kinderen konden de Nederlandse nationaliteit van hun Nederlandse moeder afleiden. Binnen een huwelijk geboren kinderen verwierven uitsluitend de Nederlandse nationaliteit indien ze anders staatloos zouden zijn. Maar daarvan was geen sprake, daar de kinderen van een Nederlandse vrouw en een behandelings-Nederlanderschap zelf ook behandelings-Nederlander werden en daarnaast ook de Duitse nationaliteit verwierven.

Toen in 1985 in Nederland de gelijke behandeling van mannen en vrouwen werd ingevoerd in het nationaliteitsrecht, werd aan voordien geboren kinderen van een Nederlandse moeder en een buitenlandse vader een binnen drie jaren uit te oefenen optierecht op het Nederlanderschap toegekend, mits zij nog niet de leeftijd van 21 jaar hadden bereikt. Voor de kinderen van een Nederlandse moeder en een behandelings-Nederlander kwam dit optierecht te laat. De jongsten van deze kinderen waren immers destijds net 21 jaar geworden. Op 1 oktober 2010 werd deze optiemogelijkheid echter weer opnieuw geopend en ditmaal zonder enige beperking in de tijd en zonder enige leeftijdsbeperking (zie art. 6 lid 1 onder i tot en met o Rijkswet op het Nederlanderschap). Het optierecht geldt nu voor alle kinderen die ten tijde van hun geboorte een Nederlandse moeder

⁴⁶ De onderhavige regeling geldt sinds 1953 (met terugwerkende kracht tot 1893). Tot 1985 was deze regeling neergelegd in art. 2 onder a Wet op het Nederlanderschap en het ingezetenschap, die in 1985 werd vervangen door art. 3 lid 3 Rijkswet op het Nederlanderschap. Art. 3 lid 3 werd in 2003 aanzienlijk gewijzigd.

⁴⁷ Zie ook Wagemans, 'Grenscorrectiegebieden'.

hadden, maar een niet-Nederlandse vader.⁴⁸ Het gebruik van dit optierecht heeft niet het verlies van de Duitse nationaliteit tot gevolg, daar het verwerven van de nationaliteit van een andere lidstaat van de Europese Unie naar huidig Duits nationaliteitsrecht geen grond van verlies van de Duitse nationaliteit meer is (par. 25 *Staatsangehörigkeitsgesetz* in de sinds 2007 geldende redactie). Overigens geldt het vermelde optierecht niet slechts voor de kinderen van een Nederlandse moeder en een niet-Nederlandse vader, maar ook voor de kinderen van die kinderen, met andere woorden voor de kleinkinderen van een Nederlandse moeder en een niet-Nederlandse vader.

De vermelde punten illustreren, dat voor een goede beoefening van het Nederlandse nationaliteitsrecht kennis van de nationaliteitsrechtelijke aspecten van de grenscorrecties van belang blijft.

48 Zie daarover gedetailleerd Gerard-René de Groot, *Zo moeder, zo kind ... Opmerkingen over het optierecht op het Nederlanderschap van vóór 1985 geboren kinderen van een Nederlandse moeder en een niet-Nederlandse vader* (Maastricht 2012).